

Prehod iz vrtca v šolo – izzivi šolske knjižnice v predšolskem obdobju

The Transition from Kindergarten to School – Challenges for the School Library in the Preschool Period

Tina Pajnik, Špela Perpar Rezelj

Izvleček

V prispevku je predstavljen primer dobre prakse mreženja osnovne šole in vrtca, ki je poimenovan Prehod iz vrtca v šolo. Projekt poteka v obliki mreženja, in sicer v obliki kolegialnih hospitacij in knjižničnih ur v vrtcu z namenom spoznavanja bralnih navad bodočih prvošolcev. Razvojne značilnosti predšolskih otrok in specifične predbralnega obdobja zahtevajo timsko sodelovanje vzgojiteljice in šolske knjižničarke od faze načrtovanja pa do evalvacije dela. Po izvedbi knjižničnih dejavnosti v vrtcu so otroci obiskali šolsko knjižnico v sosednji šoli ter dobili vpogled v šolske prostore in dejavnosti. Prispevek predstavlja teoretična izhodišča predbralnega obdobja in praktični del, od načrtovanja do izvedbe. V zaključku so povzete ugotovitve, ki bodo pomagale pri načrtovanju za naslednje šolsko leto.

Ključne besede: šolska knjižnica, predšolsko obdobje, predbralno obdobje, predbralne veščine

UDK 027.8:373.2

Abstract

The article presents an example of good networking practice between a primary school and a kindergarten, called "The Transition from Kindergarten to School". The project is taking place in the form of networking, namely in the form of peer classroom observations and library hours in kindergarten for the purpose of learning about the reading habits of future first graders. The developmental characteristics of preschool children and the specifics of the pre-literacy period require team work between the preschool teacher and the school librarian from the planning to the evaluation phase. After carrying out library activities in kindergarten, the children visited the school library at a nearby school and saw the school premises and activities. The article presents the theoretical background of the pre-literacy period and the practical part of the project, from planning to implementation. The conclusion sums up the findings which will be used in planning activities for the next school year.

Keywords: school library, preschool period, pre-literacy period, pre-literacy skills

Uvod

Šolska knjižnica kot integracijski element vstopa v proces učenja in poučevanja. Poleg knjižničnih informacijskih znanj ponuja celo vrsto raznolikih dejavnosti, z izvedbo katerih želi celostno sodelovati pri razvoju mladega bralca. V šolski prostor vstopajo bralci, ki so na različnih stopnjah razvoja, od tistih, ki so še v predbralnem obdobju, do zahtevnejših bralcev, ki imajo že razvite bralne zmožnosti, bralno motivacijo in bralno kondicijo. Ker šolska knjižnica dobro pozna svoje uporabnike, smo se v šolskem letu 2022/2023 odločili, da raziščemo skupino otrok, ki bodo šele prišli v šolo. Da bi bolje spoznali svoje bodoče bralce in njihove bralne navade, smo se na Osnovni šoli Vide Pregarc povezali z Vrtcem Zelena jama in strukturirano sodelovanje poimenovali Prehod iz vrtca v šolo. Na začetku šolskega leta so bila načrtovana srečanja učiteljev 1. razreda, šolske knjižničarke in vzgojiteljic, ki so se dogovorili za medsebojne kolegialne hospitacije ter izvedbo timskih ur. Z vidika šolske knjižnice se je ponudila priložnost za izvedbo osmih ur knjižnične vzgoje v štirih predšolskih skupinah.

Teoretična izhodišča

Če branje razumemo le kot sposobnost dekodiranja in razumevanja, potem zanemarimo vse tiste elemente, ki bralca motivirajo za branje, ga socializirajo in mu pomagajo graditi mrežo znanja. V otrokovem razvoju je branje prepleteno z razvojem govora in mišljenja, obenem pa omogoča dialog, kar spodbuja razvoj individualnih lastnosti (Marjanovič Umek, Zupančič, 2003, str. 23). Tudi mednarodna raziskava PIRLS 2016 navaja, da se je definicija bralne pismenosti razširila in poleg sposobnosti razumevanja in uporabe pisnih in jezikovnih oblik dodala še socialni element, pri katerem bralci sodelujejo (Klemenčič, Mirazchiyski, 2020, str. 18). Predšolsko obdobje ima svoje specifičnosti. Otroci poznajo glasove in posamezne črke, nekateri celo preberejo posamezno enostavno dvožložno besedo z dvema samoglasnikoma. V predšolskem obdobju še ne moremo govoriti o tehniki branja ali o bralnem razumevanju, lahko pa izpostavimo nekatere elemente predbralnega obdobja, ki pripravljajo otroka na branje.

Raziskavi PIRLS 2016 in PIRLS 2021 navajata nekatere predbralne dejavnosti, ki lahko vplivajo na razvoj bralca (Klemenčič, Mirazchiyski, 2020, 2023): družinsko branje, pripovedovanje zgodb, petje pesmic, igra s črkami ali s številkami, pogovor o prebranem, besedne igre, pisanje črk ali besed, glasno branje črk ali besed, štetje različnih predmetov, uporaba igrač s črkami ali številkami, uporaba kock, sestavljanek, konstrukcijskih igrač, igra z liki in telesi, pisanje števil, namizne in družabne igre. Razvoj bralnih zmožnosti je tesno povezan z govorom, orientacijo, zaznavanjem in sestavljanjem oblik, prepoznavanjem simbolov, zato vse našete dejavnosti celostno pripravljajo otroka na svet tiskane besede. Marjanovič Umek in Zupančič (2003) izpostavita še vidik ponavljanja oz. vzpostavitve rituala, ki se kaže v ponavljajočem se poslušanju vedno iste zgodbe. Ponavljanje in ohranjanje ritualov sta ključna elementa uspešnega učenja, zato je vključevanje obeh pri delu z otroki zaželeno.

Ker predšolski otroci še ne berejo samostojno, svojo pozornost usmerjajo v ilustracije in v slušno zaznavanje. Koncentracija pri mlajših otrocih je kratkotrajna, zato je smiselno izbrati slikanico velikega formata z bogatim slikovnim gradivom, ki vsebuje krajše besedilo. Če otroci sami listajo, potem ni odveč nameniti nekaj besed tudi o obračanju zaporednih strani. Knjiga otroku ponuja ne le tiskano besedo in ilustracijo, ampak tudi naslovnico, debelino lista, format, velikost in obliko črk, barvitost, celostno likovno podobo, označevanje strani (številke, zaporedje), poligon za orientacijo (smer branja, smer listanja, zaporedje dogodkov), bogatenje besedišča, identifikacijo s književnimi osebami in izhodišče za pogovor. Prednost uporabe književnih besedil je v tem, da lahko obravnavamo abstraktne pojme in nadgrajujemo socialno-emocionalne veščine, ki bi jih na konkretnem nivoju na predšolski ravni težko razvijali.

Koncentracija pri mlajših otrocih je kratkotrajna, zato je smiselno izbrati slikanico velikega formata z bogatim slikovnim gradivom, ki vsebuje krajše besedilo.

Predbralne rutine v vrtcu

Izmed štirih vključenih skupin, ki so sodelovale v projektu, imenovanem Prehod iz vrtca v šolo, je sodelovala tudi skupina starostne skupine 5 do 6 let Želvice vrtca Zelena jama. V skupino je vključenih 23 otrok. Govor otrok v skupini Želvice je razumljiv, uporabljajo sestavljene povedi, radi pripovedujejo o dogajanju doma, opisujejo svoje izkušnje ali fotografije v knjigah, so vedoželjni. V šolskem letu 2021/2022 se je njihova miselna, slušna in vidna pozornost zelo povečala, zato smo izpeljali veliko

dejavnosti na področju jezika. Jezik je področje, ki se v predšolskem obdobju prepleta z vsemi preostalimi področji dejavnosti. Ker pa so se otroci v letošnjem šolskem letu pripravljali na vstop v šolo, pa je bil na jeziku še večji poudarek. Predbralnimi dejavnostmi smo se posvečali vsakodnevno v jutranjem krogu z branjem knjig, opisovanjem dogodkov, ki so se pripetili doma ali med vikendom, petjem pesmic, besednimi igrami, izštevankami, ugankami, socialnimi igrami, dramatizacijami. Vsakodnevno smo imeli v utečeni rutini tudi jutranje gibalne minutke, povezane z elementi predbralnega obdobja, največkrat smo uporabili igro gibalna abeceda. Gibalna abeceda je igra s kartončki, na katerih je narisana gibalna vaja, poleg nje pa vsak kartonček vsebuje tudi črko. Z otroki smo se jo igrali na različne načine (iskali smo prvi in zadnji glas na to črko, besede, imena v skupini, izbrali tri kartončke in sestavljali povedi itd.). Otrokom je bila igra zanimiva, saj je bila za njih v osnovi gibalna, hkrati pa so ogromno pridobivali na opismenjevalnem področju.

Predšolska skupina je imela na voljo dva stalna kotička za opismenjevanje. Prvi se je imenoval bralni kotiček, v njem so imeli otroci na voljo police s knjigami in revijami ter prostor za umirjanje. Drugi se je imenoval abecedni kotiček, v njem so imeli otroci na voljo lesene črke, papirnate narezane črke, abecedne sestavljanke, liste, pisala, grafomotorične naloge na papirju, na steni pa abecedni kotiček s plastificirano abecedo, ki je vsebovala črko s simbolom (A – avto).

Govorno-jezikovne zmožnosti v predšolskem obdobju se razvijajo celostno, v povezavi z gibanjem, glasbo, igro in kulturnimi udejstvovanji. Otroci so si ogledali predstave Tjulenj, Sapramiška in Pravljice za mravljice v lutkovnem gledališču Ljubljana, predstavo Gozd raja v SiTi Teatru, Gumbi na potepu v Kino Dvor ter dramsko predstavo Mojca Pokrajculja v izvedbi strokovnih delavk vrtca. V tednu kulture smo v skupini prebirali tudi pesmi Franceta Prešerna. Obiskovali smo mestno knjižnico Jožeta Mazovca vsaj enkrat mesečno oz. po potrebi, kjer smo prebrali pravljico, si ogledali knjige, ki so bile na voljo, in si jih veliko tudi izposodili. Dvakrat v tem šolskem letu smo imeli v knjižnici tudi pravljичno urico, ki jo je vodila knjižničarka. V vrtcu imamo bogato vrtčevsko knjižnico, ki jo radi uporabljamo. V sodelovanju z vrtčevsko knjižnico smo imeli letos januarja pravljичno torbo, v kateri smo prejeli knjigo Hopek in na podlagi le-te izvajali dejavnosti cel mesec. Na temo Hopek smo likovno ustvarjali, Hopka smo tudi dramsko uprizorili ter okrasili vrtčevski pano.

Nekateri otroci vstopajo v šolo z znanjem in spretnostmi, ki so skladni s šolskimi zahtevami, to so predvsem otroci, ki so jim v predšolskem obdobju doma in v vrtcu veliko brali. V vrtcu smo dali branju in začetnemu (pred)opismenjevanju velik poudarek, saj smo želeli, da bi del vrtčevskih nalog prenesli tudi v domače okolje. Vrtčevsko bralno značko smo poimenovali Knjižna vrečka Želvic. Vsak otrok je v naključnem vrstnem redu za en teden prejel vrečko, v kateri je bila knjiga, ter zvezek z navodili za starše. Otroku so knjigo doma čim večkrat prebrali in jo skupaj obnavljali, v zvezek pa je otrok narisal svoje doživljanje ob prebrani zgodbi. Po enem tednu je prinesel vrečko nazaj v vrtec, jo po svojih besedah obnovil in predstavil pred drugimi otroki. Tako so otroci preživeli prijeten čas s svojimi starši, širili besedišče in usvajali veščino javnega nastopanja. Prav vsi otroci so svojo nalogo odlično opravili in bili ponosni, ko so bili na vrsti za predstavitev svoje zgodbe. Kot nagrado za vložen trud in dobro opravljeno delo si je otrok po predstavitvi na seznam nalepil nalepko, ki si jo je sam izbral.

Ko se je ponudilo sodelovanje s sosednjo šolo, smo prepoznali nov način sodelovanja kot priložnost za nadgradnjo že obstoječega znanja in izkušenj. Zanimalo nas je, kako bodo otroci svoje predznanje in izkušnje vključili v obisk šolske knjižničarke.

Priprava šolskega knjižničarja na učno uro v vrtcu

Za uvodno dejavnost smo izbrali potovalko, ki smo jo zapolnili s fotografijami in slikanicami. V zunanji žep potovalke smo zložili fotografije s spleta, ki so prikazovale družinsko branje. Pri izbiri fotografij smo upoštevali raznolikost družin in navajanje spletnega vira. Četudi se zdi, da pri mlajših otrocih navajanje virov ni pomembno, je na tem mestu treba osvetliti didaktiko zgodnjega poučevanja (tujih) jezikov, ki temelji na jezikovni kopeli. Gre za preprost didaktični koncept, pri katerem so otroci potopljani v okolje informacij, torej so izpostavljeni številnim vidnim in slušnim informacijam, iz katerih srkajo tiste, ki so za njihovo razvojno obdobje in socialno zrelost potrebne. Pri delu z mlajšimi otroki didaktika sloni na tem, da se otrok uči tako, da mu prilagodimo učno okolje, skozi katerega bo na različne načine srkal informacije, prek igre, ritma, petja, rime, zvoka, gibanja, poslušanja. Zato je pomembno, da so otroci od zgodnjih let obkroženi s knjižnim gradivom in da imajo vzpostavljeno družinsko rutino branja.

Govorno-jezikovne zmožnosti v predšolskem obdobju se razvijajo celostno, v povezavi z gibanjem, glasbo, igro in kulturnimi udejstvovanji.

Slika 1: Kovček s slikanicami
Foto: Tina Pajnik, 2023.

Slika 2: Naslovnica slikanice Kje kaka medved?
Vir: Založba Epistola.

Pri izbiri slikanic smo izhajali iz razvojne stopnje otrok. Izbrali smo petindvajset slikanic različnih formatov, na katerih je bil na platnici narisana medved. Pri tem smo pazili, da smo posegli tudi po stripu, poučni knjigi, pesniški zbirki. Vključili smo kartonko ali knjigo z odebeljenimi listi in klasično knjigo s papirnatimi stranmi, pri čemer nismo pozabili na slikanico s trdimi in z mehкими platnicami.

Za obisk otrok smo izbrali dopoldanski čas, ki ni posegal v rutino predšolskih otrok. Smiselna se nam je zdela izbira termina po zajtrku, saj so takrat otroci siti, raven koncentracije za usmerjene dejavnosti pa je višja kot v popoldanskih urah. Postavitev pohištva je bila prilagojena vrtčevski rutini, da bi zagotovili varnost in znano sproščeno vzdušje. Otroci so svoje stolčke pri vodeni dejavnosti postavili v krog ali polkrog, da so imeli pregled nad dogajanjem.

Primer izvedenih dejavnosti v vrtcu

V uvodnem delu se je šolska knjižničarka povedala nekaj o sosednji osnovni šoli in šolski knjižnici. Otroci so se spontano odzivali in pripovedovali, ali že poznajo šolske prostore, kako doživljajo šolo in kakšna so njihova pričakovanja. V nadaljevanju so si ogledali potovalko, ki je bila postavljena na sredini kroga. Prepoznali so potovalno torbo oz. kovček na kolesih in skušali čim več stvari povedati o njem. Iskali so pridevniške besede, s katerimi so opisovali kovček ali svoja sklepanja. Kovček je: velik, težek, moder, svetlo moder, oglat, poln, prazen, se premika, šolski, temno moder, star, nov, suh ...

Vprašali smo, kaj mislijo, kaj je v kovčku. Dobili smo vse vrste različnih odgovorov, od oblačil za morje ali smučanje do igrač in hrane, dokler niso bile poudarjene povezave, da je kovček prišel iz šole, natančneje iz šolske knjižnice. Takrat se je ponudil pravilni odgovor, s katerim pa še nismo bili zadovoljni. Knjige so namreč lahko zelo različne, zato so otroci izpeljali pravilen odgovor po sosledju opisov, kakšne knjige poznajo. Ker je večina navedla knjige s slikami, smo izpeljali besedo slikanica. Polna potovalka slikanic je malčke navdušila. Vendar je kovček imel tudi skriti žep. Z radovednostjo smo izvlekli fotografije in jih natančno opazovali. Otroci so pripovedovali, kaj vidijo na fotografiji. Pogovor smo usmerili v bralne navade. Večina otrok je že obiskala knjižnico s starši, kot vrtčevska skupina so že obiskali splošno knjižnico. Nato so pripovedovali o svojih izkušnjah, kako berejo doma, kje imajo svoj bralni kotiček, kakšne slikanice izbirajo, katera je njihova najljubša pravljica, kdo že samostojno bere, v katerih jezikih berejo slikanice, ali imajo domačo knjižnico in kako so knjige zložene. Prav vsi otroci so že bili v stiku s knjigo, velika večina ima knjige doma in ima vzpostavljeno bralno rutino. Nato smo se osredotočili na obraze otrok na fotografiji. Otroci so bili enotnega mnenja, da so otroci na fotografijah med poslušanjem pravljic srečni, vzroki za srečo pa so bili: druženje s starši, poslušanje materinega ali očetovega glasu, objemi, druženje v postelji, zabavno oponašanje glasov v pravljici, dobra pravljica oz. vsebina.

Večina otrok je že obiskala knjižnico s starši, kot vrtčevska skupina so že obiskali splošno knjižnico.

Sledile so dejavnosti s slikanicami. Vsak otrok je iz potovalnega kovčka vzel eno slikanico. Ko jo je prelistal, se je vrnil h kovčku in jo zamenjal z drugo. V povprečju so otroci prelistali tri slikanice. Najprej so opisali svojo platnico in ugotovili, da je vsem skupna ilustracija medveda. Vendar so bili pravični medvedi različni, zato so otroci knjige razvrstili glede na spremenljivko, ki so jo poimenovali vrsta medveda. Slikanice so razvrstili v štiri skupine: rjavi medved, beli medved, črni medved in panda. Poiskali so različne vrste spremenljivk in razvrščali slikanice po velikosti, barvi ozadja, debelini, vrsti platnic.

Uvodne dejavnosti smo zaključili z napovedjo besedila, in sicer tako da smo iz skrivnega predala potovalke izvlekli slikanico z naslovom *Kje kaka medved?* avtorja Johnnuya Leightona. Otroci so opisali platnico in skušali sami prebrati naslov. Predstavili so svoja pričakovanja o vsebini gradiva in pripovedovali o izkušnjah, ki jih imajo z domačimi ljubljenci. Ker je iztrebljanje oz. kakanje ena od poznanih rutin, ki so povezane s higieno in samostojnostjo, so otroci imeli veliko predznanja. Po najavi besedila je sledilo poslušanje pravljice ob ogledu ilustracij, nato pa je sledil pogovor o vtisih in doživetjih. Drugo poslušanje so vodili otroci, ki so ob listanju slikanice pripovedovali pravljico. Podobno kot v 1. razredu smo jih povprašali o glavnih književnih osebah, o dogajalnem času in prostoru ter o značilnostih pravljičnih živali, ki govorijo, se oblačijo in izvajajo dejavnosti kot ljudje. Ob zaključku si je vsak lahko izbral eno slikanico in jo prelistal oz. že prebral posamezno preprosto besedo. Otroci so pomagali pospraviti slikanice v kovček. To, kar je izmenjava slikanic ob kovčku v igralnici, je v šoli šolska knjižnica. Zato smo otroke povabili v šolo.

Obisk predšolskih otrok v šolski knjižnici

Tri tedne kasneje so predšolski otroci obiskali šolsko knjižnico. Sprva smo si ogledali pot do šolske knjižnice, ki se nahaja v kletnih prostorih. Večji del srečanja je bil namenjen predstavitvi knjižnice, zato smo se najprej sprehodili skozi labirint polic in omar, si ogledali postavitev knjižnega gradiva ter nekatere oznake, ki so zapisane z velikimi tiskanimi črkami – C, P, M. Predstavili smo delovno okolje šolskega knjižničarja in kako poteka izposoja. Otroci so na razstavnem prostoru prepoznali slikanice medvedov in poiskali tisto, ki je ni bilo v kovčku. Po enakih korakih smo prebrali pravljico Grigorja Viteza Zrcalce. V uvodnem delu so otroci prebrali naslov, nato pa smo raziskali pomen besede zrcalo. Ko so ugotovili, da gre za ogledalo, je malo okroglo ogledalo potovalo v krogu, da se je vsak lahko pogledal in povedal, kaj vidi. Po branju pravljice je pogovor tekkel o književnih osebah, o dogajalnem času in prostoru. Otroci so odigrali vlogo medvedjih mladičev in povedali, kako vidijo svojega medvedjega očeta, ko je bil še majhen. Sledila je socialna igra z naslovom *Zrcalo*. Otroci so se razdelili v pare. Vsak par je dobil en obroč, ki je predstavljal zrcalo. Prvi v paru se je brez besed ogledoval v zrcalu, drugi pa je bil njegov odsev in je ponavljal nebesedno govorico. Nato so se vloge zamenjale.

Sklep

Naštete dejavnosti smo izvedli v štirih predšolskih skupinah, treh homogenih in eni heterogeni. Zadnja je vključevala otroke, stare od 3 do 6 let, zato je prav v tej skupini bilo največ izzivov, ki so pokazali, kako pomembna je razvojna stopnja bralcev. Knjižnične ure smo ocenili za uspešne, saj so otroci bili ves čas aktivni, motivirani in postavljeni v drugačno učno okolje. Izkazalo se je, da so izbrane dejavnosti, kot so npr. razvrščanje, primerjanje, poslušanje, nebesedna igra, sklepanje in napovedovanje, omogočile celosten pristop h knjižnemu gradivu, kar je povečalo motivacijo. Prednost šolske knjižnice je v tem, da ima veliko število slikanic in več izvodov enakega gradiva, da ima šolski knjižničar izkušnje z mladimi bralci in zna približati besedilo k ciljem, ki jih želi doseči. Poleg klasičnega spoznavanja prostora in gradiva šolski knjižničar zna oblikovati dejavnosti, s katerimi vključi vsebinske sklope v določeno tematiko. V tem primeru smo se dotaknili izkušenj otrok, spoznavali smo njihove bralne navade in se pogovarjali o higieni na stranišču, prav zato smo izbrali temu primerno besedilo.

Da bi proces vstopanja šolske knjižnice v predšolski prostor nadgradili, za naslednje šolsko leto predvidevamo nove aktivnosti, ki bodo povezane s slovenskim ljudskim izročilom. Najbolj od vsega pa se veselimo prihoda novih bralcev, ki bodo že seznanjeni z lokacijo šolske knjižnice in z izposojjo gradiva, ki bo del šolske rutine.

Otroci so na razstavnem prostoru prepoznali slikanice medvedov in poiskali tisto, ki je ni bilo v kovčku.

Viri in literatura

Jamnik, T. (2003). Književna vzgoja v vrtcu. V *Beremo skupaj: priročnik za spodbujanje branja* (str. 58–64). Mladinska knjiga.

Klemenčič, E. M., Mirazchiyski, P. V. (2023). *Mednarodna raziskava bralne pismenosti (IEA PIRLS 2021)*. Pedagoški inštitut. https://www.pei.si/wp-content/uploads/2023/06/PIRLS21_NacionalnoPorocilo_Splet.pdf

Klemenčič, E. M., Mirazchiyski, P. V. (2020). *Bralna pismenost četrtošolcev in četrtošolk v Sloveniji*. Pedagoški inštitut.

Leighton, J.; Byrne, M. (ilustr.), Bonte, M. (prev.). (2021). *Kje kaka medved*. Epistola.

Marjanovič Umek, L., Zupančič, M. (2003). Vloga branja in pripovedovanja v otrokovem razvoju. V *Beremo skupaj: priročnik za spodbujanje branja* (str. 22–33). Mladinska knjiga.

Pečjak, S. (1995). *Ravni razumevanja in strategije branja. Priročnik za učitelje na razredni in predmetni stopnji osnovne šole*. Založba Different.

Požarnik Marentič, B. (2000). *Psihologija učenja in pouka*. DZS.

Tina Pajnik, prof. razrednega pouka, zaposlena na Osnovni šoli Vide Pregarc
Naslov: Osnovna šola Vide Pregarc, Bazoviška ulica 1, 1000 Ljubljana
E-naslov: tpajnik@gmail.com

Špela Perpar Regelj, dipl. vzgojiteljica predšolskih otrok, zaposlena v vrtcu Zelena jama
Naslov: Vrtec Zelena jama, Zvezna ulica 24, 1000 Ljubljana
E-naslov: spelaperpar@gmail.com